

O‘ZBEKISTONDA AKADEMIK NOTIQLIKNING ASOSIY XUSUSIYATLARI

*Tojiboyeva Shahlo, Melikulova Nilufar
Turdiyeva Charos, Ziyovuddinova Lobarxon
University of Menegement and Future
Technologies, 3-kurs S23-1 PD guruhi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda akademik notiqlikning mohiyati va uning asosiy xususiyatlari keng yoritilgan. Xususan, ilmiy asoslanganlik, mantiqiylik va izchillik, tilning aniqligi va ravonligi, rasmiylik hamda uslubiy xolislik kabi jihatlar batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, akademik nutqning tinglovchiga yo‘naltirilganligi va nutq madaniyatiga rioya qilishning ahamiyati ochib berilgan. Maqolada akademik notiqlikning ilmiy faoliyatdagi o‘rni va uning samaradorligini oshirish omillari haqida ham fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: akademik notiqlik, ilmiy nutq, mantiqiylik, izchillik, nutq madaniyati, rasmiy uslub, ilmiy asoslanganlik, tinglovchiga yo‘naltirilganlik, ravon nutq, kommunikatsiya

Kirsh

Akademik notiqlik – bu ilmiy bilim va fikrlarni aniq, asosli hamda tizimli tarzda ifodalash san’ati bo‘lib, u ilm-fan rivojida muhim o‘rin egallaydi. O‘zbekistonda akademik notiqlik milliy til va madaniyat bilan uyg‘unlashgan holda shakllanib, bugungi kunda zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. Ayniqsa, oliy ta’lim muassasalarida talabalar, magistrantlar va ilmiy tadqiqotchilar uchun nutqni to‘g‘ri tashkil etish, ilmiy fikrni ravon ifodalash muhim talab hisoblanadi. Akademik notiqlik nafaqat ilmiy natijalarni yetkazish vositasi, balki ilmiy tafakkurni rivojlantirish omili hamdir. Shu bois u bugungi kunda dolzarb masalalardan biri sifatida qaralmoqda.

Ilmiy asoslanganlik

Akademik notiqlikning eng muhim belgilaridan biri bu ilmiy asoslanganlikdir. Har qanday fikr yoki xulosa tasodifiy yoki shaxsiy qarashlarga emas, balki aniq dalillar, ilmiy tadqiqotlar va ishonchli manbalarga asoslanishi kerak. O‘zbekistonda ilmiy nutq so‘zlovchidan o‘z sohasi bo‘yicha chuqur bilimga ega bo‘lishni talab qiladi. Notiq o‘z nutqida statistik ma’lumotlar, ilmiy tajribalar natijalari, olimlarning qarashlari va amaliy misollardan foydalanadi. Bu esa nutqning ishonchliligini oshiradi va tinglovchilarda ishonch uyg‘otadi. Ilmiy asoslangan nutq auditoriyani ishontirish bilan birga, ilmiy muhokamalar uchun mustahkam zamin yaratadi.

Akademik nutqning yana bir muhim xususiyati bu mantiqiylik va izchillikdir. Nutq ma’lum bir tartib asosida qurilishi, fikrlar ketma-ketligi aniq va tushunarli

bo'lishi kerak. Har bir g'oya oldingi fikrni davom ettirishi yoki uni to'ldirishi zarur. Odatda akademik nutq kirish, asosiy qism va xulosadan iborat bo'lib, bu tuzilma fikrni aniq yetkazishga yordam beradi. Agar nutq tartibsiz yoki chalkash bo'lsa, tinglovchi uni to'liq anglay olmaydi. Shuning uchun O'zbekistondagi ilmiy muhitda mantiqiy izchillikka katta e'tibor beriladi. Bu nafaqat nutqni tushunarli qiladi, balki uning ilmiy qiymatini ham oshiradi.

Tilning aniqligi va ravonligi

Akademik notiqlikda tilning aniqligi va ravonligi muhim o'rin tutadi. Nutqda ishlatiladigan har bir so'z o'z o'rnida va to'g'ri ma'noda qo'llanilishi lozim. Ortiqcha murakkab, chalkash yoki hissiy ifodalardan qochish kerak. O'zbek tilining boy lug'aviy imkoniyatlari akademik nutqni yanada mazmunli qilishga xizmat qiladi, biroq bu imkoniyatlardan o'rinli foydalanish zarur. Terminlar aniq va to'g'ri ishlatilishi, gaplar grammatik jihatdan to'g'ri tuzilishi kerak. Ravon nutq tinglovchiga ma'lumotni tez va oson qabul qilish imkonini beradi, bu esa nutq samaradorligini oshiradi.

Akademik nutq rasmiy uslubda olib boriladi va unda xolislik muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsiy hissiyotlar yoki subyektiv qarashlar imkon qadar cheklanishi lozim. Fikrlar aniq, qisqa va ilmiy uslubda bayon qilinadi. O'zbekistonda ilmiy anjumanlar, konferensiyalar va dissertatsiya himoyalari aynan rasmiylik va xolislikka katta e'tibor qaratiladi. Bu nutqning jiddiyligini oshiradi, uning ilmiy darajasini belgilaydi va tinglovchilarda ishonch uyg'otadi. Xolis yondashuv ilmiy muhokamalarning samarali kechishiga yordam beradi.

Tinglovchiga yo'naltirilganlik

Akademik notiqlik tinglovchiga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Notiq faqat o'z fikrini bayon qilish bilan cheklanib qolmasdan, auditoriyaning tushunish darajasini ham hisobga olishi zarur. Murakkab ilmiy tushunchalar sodda va tushunarli tarzda izohlanishi lozim. Zarur hollarda misollar keltirish, taqqoslashlardan foydalanish nutqni yanada tushunarli qiladi. O'zbekistonda ayniqsa ta'lim jarayonida bu jihat muhim hisoblanadi, chunki talabalarga ilmiy bilimlarni yetkazishda ularning qabul qilish imkoniyatlari hisobga olinadi. Tinglovchiga moslashgan nutq samarali kommunikatsiyani ta'minlaydi.

Akademik notiqlik nutq madaniyati va etik me'yorlarga rioya qilishni talab qiladi. Notiq o'z nutqida hurmat, odob va muloyimlikni saqlashi zarur. Qarama-qarshi fikrlar bildirilganda ham tanqid ilmiy asosda va madaniyatli tarzda ifodalanadi. O'zbek xalqining milliy qadriyatlari – hurmat, ehtirom va samimiylilik akademik nutqda ham aks etadi. Bu esa ilmiy muhitda sog'lom muloqotni ta'minlaydi va samarali fikr almashuviga imkon yaratadi.

Akademik notiqlikning shakllanish omillari

O'zbekistonda akademik notiqlikning shakllanishi bir necha omillar bilan bog'liq. Eng avvalo, ta'lim tizimining rivojlanishi bu jarayonga katta ta'sir ko'rsatadi.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalar ilmiy maqola yozish, referat tayyorlash, taqdimot qilish orqali nutq ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bundan tashqari, ilmiy konferensiyalar, seminarlar va davra suhbatlari ham akademik notqlikni shakllantiruvchi muhim maydon hisoblanadi. Shu jarayonlarda ishtirok etish orqali shaxs o'z fikrini ilmiy asosda bayon qilishni o'rganadi.

Bugungi kunda akademik notqlik faqat og'zaki nutq bilan cheklanib qolmayapti. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, prezentatsiya dasturlari (PowerPoint, Canva va boshqalar) nutqni yanada samarali qilishga yordam bermoqda. Vizual materiallar – grafiklar, diagrammalar va slaydlar orqali murakkab ma'lumotlarni tushunarli shaklda yetkazish mumkin. O'zbekistonda ham ilmiy chiqishlarda texnologiyalardan keng foydalanish tendensiyasi kuchayib bormoqda. Bu esa akademik nutqning sifatini oshiradi va tinglovchilar e'tiborini jalb qiladi.

Yaxshi akademik nutq tasodifan yuzaga kelmaydi, balki puxta tayyorgarlik natijasidir. Notiq avvalo mavzuni chuqur o'rganishi, asosiy g'oyalarni aniqlab olishi va nutq rejasini tuzishi kerak. Shuningdek, nutqni oldindan mashq qilish, vaqtni to'g'ri taqsimlash va auditoriyani hisobga olish muhimdir. O'zbekistonda ilmiy chiqishlar oldidan tayyorgarlik ko'rish madaniyati tobora rivojlanib bormoqda. Bu esa nutqlarning sifatli va mazmunli bo'lishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda akademik notqlik ilmiy asoslanganlik, mantiqiylik, aniqlik, rasmiylik, tinglovchiga yo'naltirilganlik va nutq madaniyati kabi muhim xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Ushbu jihatlarga amal qilish orqali nutq yanada samarali, tushunarli va ta'sirchan bo'ladi. Akademik notqlikni rivojlantirish esa ilmfan taraqqiyotiga, bilim almashinuvi jarayonining yaxshilanishiga va zamonaviy mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallashtirish jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).
2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashtirish jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.

5. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida pedagogic risklarni boshqarishning nazariy-metodologik asoslari. *Inter education and global study*. 4.(1). 246-255.
6. Xaydarov. S.A.(2026). Migratsiya sharoitida yoshlar tarbiyasi: pedagogik risklar va ularning kelib chiqish sabablari. *Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali*. 1.(2). 704 -707.

